

МИСТАГОШКИ ЗНАЧАЈ СВЕТЕ ТАЈНЕ ЕВХАРИСТИЈЕ

Ово је само летимичан увид у необухвативу тајновитост Бога који се јавио и стално се јавља као Чудотворац и Жртвоприноситељ Себе као Сина Човечијега.

Евхаристија је „тајна над тајнама“ у домостроју Божанског спасења и нема те човечије ни ангелске речи која би могла прикладно описати ту чудесну тајну несекундарне, жртвене Љубави агонијске. Зато се ту мора применити, до извесне мере, мистички метод апофазе.

Евхаристија је теологија остварена у историји, у Цркви као „светајни“. У њој се открива дубина хринологије, ширина сотириологије, висина пневматологије и радост есхатологије.

Постоји објективна страна те тајне: Христово искупитељско дело и Његова присутност у самом чину Литургије; и субјективна страна тајне: наше саслуживање Вечном Архијереју и наша спремност на служење браћи и свима људима.

Свака света тајна даје Божанску благодат без мере, али само у тајни Евхаристије даје се вернима и сама Ипостас Дародавца, када се Христос усељава Телом Својим у наше тело. То је најприснији и најузвишенији начин сјединења са Ваплоћеним Логосом и са Пресветом Тројицом.

На питање: Зашто је Бог постао Човек? – свети Оци одговарају: зато да би спасао човечански род у атмосфери слободе, која је исконски дар Божији свима људима и ангелима. Телом Својим, као покривалом, Богочовек је прикрио Своју нестворену Божанску Светлост и откривао ју је постепено, али само онима који су могли да је поднесу, да не умру од њене превелике блиставости. Важност Тела је велика и за веру, јер је апостол Тома и руком додирнуо Васкрслога Господа. Ми, свештенослужитељи сва три степена, имамо привилегију не само да се први причестимо, него и да додирнемо тај највећи дар Тројице: пуноту Божанства у Телу Христа.

Али – коме је више дано, од њега се више и тражи.

Није случајно што ми после освећења Дарова, благодарно кличемо Богородици Марији. Св. Симеон Нови Богослов каже: Она је „Мати свих светих... уколико је она Мати Бога, а сви свети раби њени јесу и њени синови, зато што се причешћују пречистим Телом њеног Сина. Истинита је реч, зато што је Тело Господње Тело од Богородице. / Архиепископ Василије Кривошеин: Преподобни *Симеон Нови Богослов*, стр. 285/. Ми, иако недостојни, имамо Богородичину привилегију да се често дотичемо Тела Богочовековог. Увек са трепетом и неизглаголивим радовањем, јер се у

Евхаристији оприсутнила тајна Христовог умирања на Крсту, тихост Његове жртве и радост Његовог васкрсења.

Мистагогија /тајноводство/ је посебан свештенички таленат увођења у смисао светих тајни. Она је виши облик катихезе за одрасле. Ако катихеза припрема оглашење за крштење, мистагогија иде даље. Она објашњава све остале тајне у вези са врховном тајном свете Евхаристије. Зато се може приликом вршења свих тајнистава указати на највишу тајну Причешћа.

Наша теологија и пракса је христоцентрична, а то на конкретном, мистагошком плану, значи *евхаристиоцентрична*.

+++

Имамо четири степена богопознања. Први је „теологија по звездама“, или природно Откривење. Ово је независно од катихете – мистагога. Затим иде, катихеза. Трећи степен је мистагогија по примеру светих Отаца, и четврти, највиши, то је мистика, као доживљај личног сусрета са Богом. Мистика, наравно, не може се *предавати* него само *предати*, зато је свето *Предање* веће и богатије од сваког *предавања*, мала ово друго треба да одражава оно прво.

Ако је цео космос и цела историја човечанства – *епифанија* Божија, средство Божијег откривења, онда је човек *хомо адоранс*, биће које богослужи. Свештеник, у том погледу, остварује најузвишенији домет човечности, тј. боголикости. Он се служи водом и уљем, хлебом и вином, и тако преко „материје“ остварује заједничарство са Творцем света. /А. Шеман: За живот света, 107/.

У Евхаристији, као чинопоследованију, савршава се промена елемената хлеба и вина у Тело и Крв Госнода Христа. У Његовом Телу је остварен домострој спасења, а свештенорадње литурга показује и доказује очима вере стварност и лепоту Његовог Рођења, Његовог Страдања на Крсту, Васкрсења и Вознесења на небо. Све је то химна двострукој Љубави: Бога према човеку, и човека према Богу. По речима св. Јована Златоуста „Христос је нама дао да се наситимо од Тела Његовог, еда би побудио у нама силнију љубав“ /Беседа на I Кор. XXIV, ПГ 61: 204/ Христос у Причешћу неодвојив је од Оца и Духа, што значи да са Његовим Телом прима у себе и Свету Тројицу.

Сада је питање да ли ће се у нама настанити Божанска Тројица, или ће нас напустити после Причешћа. Отуда је најбољи мистагог онај из кога зраче енергије Свете Тројице.

Свештеник – мистагог је, у атмосфери синергизма, најпре молитвеник, затим проповедник, литург и пастир.

Молитвом се узлеће до најузвишенијег Форума, до Божанског Савета Пресвете Тројице, а тамо Бог узима у обзир човекову молитву – и тако својом молитвом сваки човек, нарочито свештеник, утиче не само на своју личну судбину, него и на историју човечанства. По топлини молитвености препознајемо живост вере, наде и љубави у нама. И ту имамо свете Оце за учитеље.

Познато је да имамо четири степена молитве: прозбена, благодарствена, хвалителна и екстатична, без речи. Овај последњи облик је редак дар мистичара.

У Евхаристији имамо прва три степена молитве. Свештеник их, као литург, предводи и доживљава, а као проповедник тумачи. Он узима верника, као човека грешника на путу спасења. Ако он греши у делима, треба му рећи да пробуди у себи

страх од Господа, и да ступи у однос са Богом прво као роб или слуга. Да се боји пакла. За духовни узраст таквог верника потребна је прозбена молитва, покајничка молитва. Онај који греша само у речима, тај је на нивоу најамника. Он ради за награду рајску. Такав се већ уздигао до благодарствених молитава. А син је тек онај који греша једино у мислима, па и њих трагично сузбија благодаћу одозго. Син чини вољу Божију не из страха од пакла, нити за плату рајску, него из чисте љубави. Једино он може да се винс целим бићем до хвалителних молитава. Разуме се да у току једног истог дана, верник или свештеник може да падне у сва три облика греха и да се поправи. То је разлог зашто имамо у Евхаристији сва три вида јавне молитве.

На овом једном примеру желим да илуструјем мистагошки утицај проповедника на парохији. Разуме се, све је ово везано за тумачење Евангелија по делима светих Отаца.

+++

Свештеник као мистагог треба да објасни себи и другима зашто је почетак мудрости страх од Господа, и да он постоји, у неком облику и код највећих подвижника—светаца. Када држи путир и говори *„Са страхом Божијим, и вером, приступите“*, он као литург треба да зна да је св. Симеон Нови Богослов дао о томе метафорично објашњење: оно што су цветови на дрвету у пролеће, то је страх од Бога на пробуђеној савести грешника, али као што цветови нестају када се заметну плодови на дрвету, тако и страх нестаје када се зачне Божанска љубав у срцу верника.

Литург има мистагошки утицај на народ својим благоговејним односом према Светим Даровима. Нарочито када чита молитву пре Причешћа, треба да држи у десници св. путир, јер је то онда доживљајна мистагогија. Он ће сасвим промашати, ако том приликом остави путир на Трпезу и са књигом у руци чита ту молитву, јер каже *„Верујем да је ово Твоје пречасно Тело“*, а држи само књигу...

Св. Павле нас је упозорио, па и ми морамо упозорити своје парохијане, да може бити и Причешће на осуду. *„јер који недостојно једе и пије, суд себи једе и пије, не разликујући Тело Господње. Зато су међу вама многи слаби и болесни, и доста их је који су уснули“* /I Кор. 11,29–30/.

Овде опет свештеник, својим личним доживљајем разних случајева у парохији, може да наведе речи дивног мистагога, Златоустог. Он каже, тумачећи св. Павла: *„А ми ако само зажелимо, нећемо бити кажњени ни овде, ни тамо“ „Јер ако, бисмо себе расуђивали, не бисмо осуђени били“*. Није рекао: ако бисмо сами себе кажњавали, или мучили себе, него само: ако бисмо хтели да сазнамо грехе своје, само да осудимо себе, само да признамо безакоња, одмах бисмо се избавили од казне и овде и тамо. /Беседа XXVIII I Кор. PG 61:234/. Међутим, ако и доживимо казну Божију у овом веку, то је само карање, очинско уразумљење, за наше поправљање /ibid/.

Св. Јован Златоусти упозорава *„Приступаћемо /Причешћу/ са трепетом... да не скупимо огањ на нашу главу. Уосталом не говорим ово зато да ми не бисмо приступали, него да не приступамо недостојно, јер колико је опасно приступати без расуђивања, толико и не причешћивати се на тој тајној Вечери значи глад и смрт. /Беседа XXIV PG 61: 204–205/.*

Оптимизам мистагога је у доживљају победе над својим страстима и у снисхођењу према слабијој браћи. У једнима, грубљим, треба да будимо страх и наду, а у другима, скрупулознијима, да их тешимо, а свима без изузетка да понављамо често да *"Бог хоће да се сви људи спасу"* /1 Тим. 2,4/. И што се Њега тиче, да је Он учинио све за то спасење, сад зависи од људи хоће ли они кроз веру примити тај дар у Сину Божијем, који је умро и васкрсао за све. Овде православни мистагог треба да нагласи да само Црква, и нико други, има лек против смрти, а то је Тело Васкрслога Христа у њеном путиру.

Свештеник уводи своје парохијане у све изразе и лепоте Цркве. Он ће да каже да Црква, не само есхатолошки, него већ на овом свету, нуди целокупну духовну храну потребну одраслом човеку. За очи – то су иконе и царски обреди. За ухо – слушање Евангелија, проповеди и појање. За чуло мириса – то је миомирис благословеног тамјана. За руке – то је додир Часног Крста или светих икона /а за оне чистог срца, они могу, као Марија Магдалина, и да додирнуоге Спаситеља/. Но најузвишеније сјединење са Христом иде преко усана – то је Причешће.

Знајући све ово, православни свештеник се служи свима тим доказима присутности Божије у храму, и ван њега.

Услов за мистагошку убедљивост и ефикасност је лична аскеза свештеника. Ништа није лако у борби за наређено нам савршенство: али знамо да је лакше стећи естетски укус за свечано одевање у храму, за ритмично кађење и појање, него за унутарње улепшавање, за аскезу. Њу свети Оци зову „уметност над уметностима“. Ако сликар и вајар имају изван себе материјал за своје дело, глумац има самог себе да обликује у својој уметности. Он представља неку личност на позорници, у току неколико часова. Чак и то је немогуће без талента.

Свештеник мора да има неупоредиво већу концентрацију свих својих способности, него и најгенијалнији глумац, јер је он у рукоположењу добио забадава небески таленат да буде „сарадник Божији“ и жива икона самога Христа. Епископ може да буде подсетитељ на оно што смо учили у богословским школама, али Врховни Мистагог је Сам Господ Исус, преко светих Отаца, у којима Он обитава.

Једини лек против хладне рутине – то је дар суза и тихо ношење свога часнога крста. Опасност је да наше учествовање у Божијој „поезији“ Литургије постане сива проза, а наша небеска привилегија са-литургисања спадне на суморну „обавезу“ чиновника...

Највећу снагу добијамо, само ако скрушено погледамо на Тело и Крв Господњу на часној Трапези и сетимо се своје недостојности, али и Његове дуготрпељивости и самилости. Његова кеноза /самоосиромашење/ под видом Хлеба и Вина сведоче о Његовој бескрајној смерности и кротости. И то нас охрабри.

Виши степен савршенства мистагог добија стичући врлину бестрастија. То је отпорност на искушења и благост према свима. Тај већ види, по речима св. Симеона Новог Богослова, у сваком човеку Христа, воли их и поштује као Христа /Архиепископ Василије: *op. cit.* стр. 319/. Тај исти свети мистагог и мистичар учи нас да је циљ свега нашег живота у Христу, дакле и циљ мистагошког тумачења и мистичког доживљавања Евхаристије – уствари обожење, које се постиже „кроз покајање и причешће обоженим Телом Христовим“ /*ibid.* стр. 346/. Он истиче да се свештеници, као совершитељи Евхаристије, тада посебно обожују. /*ibid.* стр. 348/.

Пошто данас не постоји „дисциплина аркани“ /скривање тајне/ као у древној Цркви — када су све наше „тајне“ молитве биле читане на глас, а касније полутласно или само у себи, саветно је давати вернима у парохији превод Литургије о. Јустина Поповића, да бисмо тако подигли мистагошки ниво наших верника и припремили их за активно и разумно учествовање у Евхаристији.

Мистагог као пастир дејствује и ван своје парохије. Нарочито у икуменским сусретима, који су данас чести. Св. Јован Златоусти каже: „Ваша црква је део Цркве васеленске... тако да сте ви обавезни да будете у миру не само један са другим, него и са целом васеленском Црквом“ /Беседа XXXII PG 61: 264/. Још више морамо бити спремни за екуменске разговоре са неправославнима. Ту треба да се осети, прво, наша љубав од Бога, а тек онда наша верност апостолској Истини. Ту је најбољи мистагог онај који носи Царство Божије „унутра“ у себи /Лука 17, 20–21/. Он зна да Евхаристије нема ван Цркве. Он зна да кроз Путир пролази осовина свемира, и око ње се врти цела васелена, а он сам, држећи се путира, стоји непоколебив, /Флоренски каже: реч „cultus“ од „colere“ . значи вртети се. /Богосл. Труд : 17 стр. 132/.

Још од св. Кипријана Картагинског постоји канон да јеретици не могу учествовати у Евхаристији. Мора постојати једномислије, догматска једнодушност као предуслов за Причешће. Зато је „интеркомунија“ са неправославнима незамислива. Овакав став Православља не извире из вероисповедне ускогрудости према одељеној браћи, неистомишљеницима, него из дубоког поштовања према светом апостолском Предању и према светој Цркви Христовој. Наша љубав према свима људима не може бити умањена због догматских разлика у вери, али када је у питању наше сјединење са Богом, у Евхаристији, онда жеђ за Божанском љубави у нама превазилази и нашу љубав према оцу или матери, према сину или кћери... /Мат. 10,37/. Јеретик је човек који уображава да има пуноту благодати а нема је, и неће да је тражи тамо где се налази: у Цркви православној.

Облагодаћени православни мистагог на васеленским релацијама треба данас да буде „со земљи“. Да указује, као о. Ал. Шмеман, да је модерни секуларизам пасторче западне средњевековне схоластике, и да је Рим још тада изгубио равнотежу у теологији. Исто тако, да су Реформатори XVI века у многome с правом критиковали папство, али да ипак нису знали да нађу пут до праве Цркве. Нашим либералима и хуманистима без Христа, треба рећи, као архимандрит Јустин, да само ми, православни хришћани, нисмо имали клерикалну диктатуру, ни ломаче инквизиције. И атеистима можемо искрено признати да је било лицемерја и неодговорности у нашој прошлости, па је зато Бог допустио револуцију као прилику за испитивање наше свести и за јачање наше вере. Али свима можемо смиреноумно и усправно „дати рачун о нашем надању“, јер знамо да је међу нама Онај, дивнога Имена, који нас бодри: „Не бојте се, јер ја победих свет“.

+++

Најтраженији и највољенији су они мистагози у Цркви православној, који својим понашањем личе на св. Серафима Саровског и св. Јована Кронштатског. Они су умели да шире око себе радост непрекидне Пасхе... А Евхаристија и јесте тајна и дар вечнога живота као вечне радости. Доживљај те духовне радости управо је нај-

бољи знак успешне мистагогије.

Д и с к у с и ј а

Пошто је водитељ дискусије *о. Мијач* захвалио Преосвећеном на предавању и отворио дискусију реч је узео *о. Амфилохије*: После овако лепог мистагошког предавања, замолио бих Преосвећеног да нам објасни разлику између израза *предавати* и *предати*. Није ми довољно јасна разлика коју он прави између та два израза. То је једно. Друго питање: да ли тај мистагошки карактер Евхаристије има неке везе са оним речима Господњим: „Не бацајте бисера пред свиње“? Као и са оном „disciplina arcani“ која се нешто касније појавила у Цркви и коју је Владика узгред поменуо?

Владика Данило: Постоји разлика између предавати и предати. Јер *предање* може *предати* само онај који је доживео мистични сусрет са Богом, као на пример св. Симеон Нови Богослов. Ту се не ради о неком школском предавању у данашњем смислу речи, него то долази од личног доживљаја: оно што је доживео то му и преноси. *Предавање, предавати* је код нас нажалост добило схоластичко значење и рационалистички призив; ту већ има нечега недоживљенога, књишкога. Зато треба јасно да разликујемо / мада, идеално, не смемо да целимо/ *предање* и *предавање*. Неки Срби се у новије време поводе за загребчанима па за *предање* кажу *предаја*. Код нас је кроз векове одомаћен израз Свето *Предање*, а *предаја* значи кад се неко преда непријатељу, када изда. Издаја и предаја су тако веома блиски. Исто тако треба правити разлику између израза *икуменски* и *екуменски*. Ми изговарамо грчке речи икавски, па је правилно рећи: *Икуменски* патријарх у Цариграду; и он је први међу епископима који води *Икуменски покрет* у целој свету, тј. раст и ширење Православне Цркве по целој свету. Тако је и нама *Икуменски* патријарх Фотије послао Кирила и Методија. А израз *екуменски* / као и реч *клер* уместо нашег *клир*/ јесте западно екавско произношење те исте речи. Зато је и *екуменизам* нешто неправославно, за разлику од *икуменизма*: екуменизам је неправославни покрет Женева и Рима, који схватају на свој начин уједињење хришћана и начин тог уједињења. Ово може некоме да изгледа ситничарски, али није. Теолошке истине, понекад, зависе од једнога слова, као некад „омоусиос“ и „омиусиос“...

Што се тиче „бацања бисера пред свиње“ и „дисциплине скривања“ прве Цркве, и једно и друго је засновано на великом страхопоштовању према Светињи и према свима Тајнама Цркве: непросветљене, неприпремљене душе нису у стању да приме Тајну, зато им је не треба дати све дотле док се не припреме, кроз мистагогију, за достојно примање. У древној Цркви је то осећање и сазнање било веома развијено. То се доцније одразило на читање молитава на Литургији. Полако се одомаћило полугласно или тајно читање молитава. Тиме се хтело показати да је то нешто велико и да без неке предспреме то не могу сви да чују, јер би могли нетачно да га разумеју. Истина, још је Јустинијан наређивао да се молитве читају наглас, али је ова пракса тајног читања преовладала. Знам да данас у Грчкој неки читају те молитве наглас, али то може да се покаже и театрално ако онај који чита то чини без правога доживљаја самог садржаја текста. Са истог разлога је много теже служити на српском него на словенском језику. Јер служећи на народном језику ми морамо да се потпуно сконцентрише-

мо: кад изговарамо те речи треба да се види да смо присутни у тим речима. И по најмањем преливу гласа се препознаје да ли ти учествујеш или не учествујеш кад читаш Евангелије на српском, или кад изговараш речи Литургије: „Примите, једите, ово је Тело моје...” Зато ми само својим, тако да кажем, теолошким набојем у те речи можемо уздићи језик Србије, наш народни језик, у височанство литургијског језика. Само светитељи су у стању да један језик узвесе у језик олтара. То су урадили Еванђелисти и грчки Свети Оци са хеленским језиком, то раде и други Свети Оци, кроз векове, са сваким другим језиком. Добити један класични превод на наш народни језик није тако једноставно, треба дуго времена да се као камен клеше. Зато треба поздравити труд и допринос сваког појединца у том правцу...

Драган Стијепић, студент, поставља питање о припреми за причешће у данашњим условима, као и о чешћем причешћивању: какав је значај учесталог причешћа за човека?

Владика Данило: Пре свега нешто о припреми свештеника. Свештеник пре причешћа треба по правилу да прочита акатист Сладчајшем Исусу, Благовештенски акатист Богородици, канон Ангелу чувару, па онда тек оно наложено правило и молитве пре причешћа. Иначе, веома је шкакљив проблем неједнакости између свештеника и лаика у погледу припреме за причешће. Некад причешће није било условљено постом. Тако, кад су постови сви су се, без разлике, држали поста, а кад нису постови, ипак су ишли сви, као данас свештеници, на причешће. Суботом се није могло постити, јер постоји канон који то забрањује, а недељом очекивало се да се на тај дан сваки верник причести. И дан-данас у Јерменској литургији ђакон узвикује: „Сви који се нисте припремили за причешће, изидите!” Као што код нас каже: „Оглашени, изидите...” Значи да је незамисливо да буде верник само гледач на Литургији. Наравно, често причешће треба да буде под руководством духовника. Свештеници се често причешћују, али је свакако то препоручиво и за лаике, парохијане. Кажу за једног калуђера да је пре неколико стотина година проповедао у неком личком селу да верни треба да се причесте на свакој Литургији. Пошто они нису били спремни да се сваке Литургије одазову на позив: „Са страхом Божијим, вером и љубављу приступите!”, то би на тај позив сви присутни парохијани коракнули један корак ближе олтару. Нису се причестили, али су тиме бар изразили жељу. Тај обичај постоји и данас у неким православним црквама.

Велика је то радост видети верне како се често причешћују. Истина, то је велики терет за пароха, јер треба да исповеда често, а првенствено да узрасте сам у истинитог духовника и да има сву ту своју духовну децу увек под надзором. И да зна да каже: ти ако грешиш, евентуално, само мислима и кајеш се, онда можеш ићи на причешће и не мораш долазити да те исповедам пре сваке причести; ако падаш у теже грехе онда треба да долазиш. Према томе, често причешћивање предпоставља велики пастирски труд и рад, захтева да парохија буде истински жива парохија; предпоставља такође да свештеници буду духовни *старци*, у смислу старчества како је оно било развијено у Цркви кроз векове, и како се открило у православној Русији последњих векова, па све до данашњих дана. Пароси треба да буду истински духовници који имају заиста увид у унутарњи живот својих верника и духовно искуство да њиме руководе.

Видимо да се често причешћивање данас практикује код Грка и Руса, особито код Руса у Америци. О. Александар Шмеман мисли да је довољно и три дана поста пред причешће. Неки се опет уздржавају од честог причешћивања да не би, као римокатолици, потпуно одбацили пост, и да не би дошло до површног односа према светињи Евхаристије. Ту треба имати велику моћ расуђивања и поштовати савест свакога: ту не може постојати један општи пропис који би важио за све и свакога... Јер свака душа је свет за себе.

Владика Николај Далматински мисли да свети живот не укида страх Божији него се он светим животом још више повећава, као страхопоштовање пред Светињом. Потом је Преосвећени, дотичући се питања увођења народног језика у богослужење навео неке примере из своје парохијске праксе: Ми сви данас тежимо томе да се што више служи на народном језику. Међутим, има и таквих случајева где верници против тога реагују, сматрајући да је то профани језик. Језик којим се псује, с њим се не може благосиљати, бар тако нам неки кажу. Сећам се кад сам једанпут имао опело у Кистањама, певали смо све на српском, разумљиво, али су нас потом верници сачекали па кажу: „Молимо вас немојте то више никада да чините. Језик којим се псује на улици и у кафани не би хтели да чујемо и у цркви”. Ове године смо покушали то у Шибенику, служили смо Литургију на српском. После Литургије су нас верници сачекали и рекли нам: „Молимо Вас, ако будете служили на нашем језику, нећемо више доћи у цркву”. Како дакле да дођемо до тога да служимо на српском језику и да то народ прихвати. Наш народ изгледа помало се боји тога. Када је Свети Архијерејски Сабор донео ону одлуку да се Оче наш, Символ вере и Еванђеље чита на народном језику, било је великих отпора. Истина, данас је тога много мање. Можда ће се и овде, свакако дугом праксом, тај отпор смањити, али ипак било би нам потребно неких упутстава о томе како ту да поступамо.

Владика Данило: Што се тиче страхопоштовања према Светињи, у томе се слажем са Владиком Николајем далматинским. Али тај страх, ипак, постоји само на нижем спрату духовности, јер ми, у већини, нисмо још достигли виши степен савршене љубави у којој нема страха. Ја сам се усудио да наведем речи великог мистичара или тајанственика, светог Симеона Новог Богослова, а он је, нема сумње, био у стању да се вине у оне висине савршенства о којима је писао свети апостол Јован Богослов у својој Првој Посланици /4,18/: „У љубави нема страха... А ко се боји није савршен у љубави.” Значи, неки већ на овом свету окусе радост будућега века, где нема ни сенке страха. Због тога је песник могао да прориче о узлету чистих душа ка Богу:

У сусрет Јединоме Тросунчаноме
са кликтањем орлови лете
без трепета...

А што се тиче употребе нашег народног језика у литургији, то је већ питање просвећивања нашег народа. И на грчком језику се псовало. Али ипак то није омело Свети Дух и Свете Оце да учине тај језик светим литургијским језиком... Но увођењем народног језика не значи да треба заборавити црквенословенски језик. Као што образовани Италијан и Француз обавезно зна латински, тако и свештеници, богослови и сви образовани Срби мора да знају макар црквенословенски, ако не и старословенски. У то име, увек ће неки од манастира задржати службу на црквенословенском; моје мишљење је да би то требало да учине и владичанске катедралне цркве.

До тог прелаза свакако не може доћи одједном. Свака промена је тешка; зато у тим нашим западним крајевима где су старија поколења преживела усташка насиља, код њих је одбрана од насилног покрштавања поистовећена са црквенословенским језиком, и зато они нерадо прихватају било какву промену: сваки другачији *Оченаш* личи им на „шокачки”. Природно је да треба имати посебно разумевање за огранке нашег народа у тим западним крајевима. Но целина нашег народа у Србији и другим крајевима спремна је да прихвати ту промену, и препознаје се у њој. Јер је дошло време да многи не знају *Оче наш* ни на најобичнијем говорном језику, а камо ли на словенском. Зато сваки пастир треба да се држи икономије у остваривању и спровођењу било каквих промена, па и ове језичке. Можда би за почетак требало увести службу на народном језику у неком манастиру, као што је то случај, на пример, са манастиром Ћелије код Ваљева; код Вас, у Далмацији, то би могло да се изведе у Драговићу или Крупи или Крки, где би потом долазили млађи свештеници из Ваше епархије да се уче богослужењу на високом „србијанском”, „дворском” језику, који се и данас негује, бар на дворовима владичанским...

Један од свештеника из Богородичине цркве, враћајући се на питање епитимија, изнео је следећи случај: У римокатоличком храму св. Антуна, који је у близини Богородичине цркве, примила је забуном причешће једна православна хришћанка из унутрашњости. Схвативши да је из незнања погрешила и да су је упутиле неке жене на погрешно место, она се веома узрујана обратила свештенику у Богородичиној цркви, са питањем шта да ради, да ли може да се причести? Један свештеник је одбио; она се плачући обратила другом свештенику, изнела му ствар, и како је овај свештеник одбио да је причести. Овај други је узео свето Причешће, које још није било употребљено, и причестио је. Жена је отишла веома озарена, пресрећна. Питање гласи: како је овде требало поступити, и ко је правилно поступио?

Владика Данило: Причешћа нема изван Православне цркве, што је јасно речено код Св. Кипријана Картагинског. С обзиром да је жена то учинила забуном и у незнању, није било сметње да се причести. Иако њу строго узевши није требало причестити јер је већ јела; али по правилу снисхођења, боље је поступио онај други свештеник...

О. Првул Вељковић: Занима нас дужина трајања поста пре причешћа. Има неких који посте цео пост, други недељу дана пред Божић или прву недељу Ускршњег поста, и желе да се причесте. Једнима је, можда, довољно недељу дана, некима три дана, некима без уља, некима и са уљем. Хтели бисмо да знамо, шта ми свештеници да радимо?

Владика Данило: Ми епископи не можемо мењати каноне, али сами знате да и ви свештеници добисте од нас кључеве разрешења и везања. Пастори сте и према томе знате да није пост за убијање тела него за лечење... У Православној Цркви постоје разне праксе.

О. Бранко Савић: Кад је реч о служењу на српском језику, мислим да је грех рећи да је српски језик профан. Ја бих само упитао: Којим је језиком Свети Сава служио? Да ли разумљивим народним или неким другим?!

Пошто је *Владика Данило* томе додао да тај народни богослужбени језик ипак није био и улични језик, него узвишенији, књижевни језик, *протођакон Момир Лечић* је тим истим поводом поставио следеће питање: Да ли би се могло применити и

код нас оно што се практикује и на Западу – да се пре литургије поделе вернима који редовно долазе на литургију служебници превода Оца Јустина, да би могли пратити и активно учествовати на богослужењу? То би било нешто сасвим ново у нашој Цркви.

Владика Данило: Ја мислим да не. Верници треба тај превод литургије да читају и да се припреме пре Евхаристије. Тај и такав западни однос са Литургијом проузрокује неку врсту одсутности, индивидуалистичке затворености у себе. А на Литургији треба да се ствара једно Тело; већ они који су кренули на литургијски сабор тиме су већ почели да образују народ Божији, сабран око Престола у олтару. Са књигама у рукама верници би више личили на школу него на литургијски *синаксис*. За упознавање са Литургијом и њеним садржајем постоји катихеза за одрасле. Свако може и треба дома да се припрема, а исто тако и ви сте дужни да у парохијском дому на састанцима са верницима, упућујете народ у садржај Литургије и да проверавате њихово знање проучавајући заједно са њима део по део Литургије.

(1) Милован Глоговац: Када је реч о служењу на српском језику ја имам искуство друкчије од оног Владике Николаја. Ми у Панчеву обављамо Крштење на српском. Док смо обављали на црквенословенском присутни су били незаинтересовани, јер нису ништа разумели, одкад смо почели да обављамо чин на српском, интересантно је да сви присутни прате са изузетном пажњом цео свети чин. Тако се тај обред, та света Тајна, претворила у једну живу проповед. На Крштење долазе не само верници него и неверници, па пошто су молитве и радње јасне и разумљиве, није никакво чудо да сви прате са изузетном пажњом све оно што се збива пред њима. Сматрам да ово има изузетни значај и лично не видим никакав разлог због чега би се одустајало или одуговлачило са увођењем народног говорног језика у све обреде, чак и у Литургију. Ми служимо /не сви/ по преводу о. Јустина и никад нисмо имали никаквих примедби, шта више народ показује посебно интересовање да и сам учествује и да разуме оно што се говори и што се збива. Е сад, наравно, проблем је у недостатку превода свих богослужбених текстова, тропара, стихира и сл. Истина, у почетку изгледа мало рогобатно певање стихира на српском, но то је ствар навике. Разуме се, потребни су и добри певачи да прилагоде мелодије...

После овога се поново повео разговор између неколицине учесника и предавача о епитимијама о односу тајне Исповести и свете Евхаристије. Разговор на ту тему је завршио *протођакон Прибислав Симић*, који је рекао: Ако дозволите ја бих казао нешто у вези епитимија, заправо изнео бих оно што је у вези тога рекао Свети Златоуст. У време када је живео Св. Јован Златоусти, још увек је постојала строга црквена дисциплина. За разлику од неких других његових савременика Златоусти као да је прозрео својим Бого-надахнутим умом каква ће бити будућност, па је дао такве савете о Исповести који потпуно одговарају нашем времену. Ево шта он отприлике каже: Ако је домаћин куће дарожљив зашто да слуга његов буде штедљив? Ако је Бог милостив па опрашта, зашто свештеник да не опрашта? Кад пред Богом већ морамо одговарати, боље је да одговарамо за благод него за строгост. И даље даје Златоусти конкретна упутства о томе како треба поступати према онима који исповедају своје грехе, који могу бити разноврсни. Онда додаје: Епитимија се налаже према вољи онога који се исповеда да њу прими. Има људи који су учинили велики грех а нису способни да приме ни најмању епитимију. И има људи који су учинили мали грех, а желе велику епитимију, јер хоће не само да покају своје грехе, него и да стекну венац славе у Царству

небеском. Зато је, по Златоусту, свештеник дужан да истовремено налаже терет јед-
нима који хоће да га носе, и да скида терет са оних који нису спремни да га носе.